

Iwona Żuraszek-Ryś
Uniwersytet Zielonogórski

Czy Łużyce są nam bliskie? O nazwach z członami *Łużyce, lużycki i Łużyczanin / Łużyczanka* we współczesnej polszczyźnie

Łużyce stanowią fenomen w dziejach Europy. Ich mieszkańcy przez wiele stuleci dzielnie zmagali się z żywiołem germańskim, zachowując swoją tożsamość. Ta postawa budziła i nadal budzi nasz podziw. Czy to uznanie ma odzwierciedlenie w języku, np. w nazwach własnych funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie? Przedmiot niniejszych rozważań będą stanowić onimy z członami *Łużyce, lużycki, Łużyczanin / Łużyczanka* wyekscerpowane z Internetu przy pomocy wyszukiwarki Google¹.

1. Łużyce

Łużyce to „niem. kraina hist. w pd.-wsch. części Niemiec, między Nysą Łużycką a Łabą; dzielą się na Ł. Dolne (część pn.), z gł. m. Chociebuż (Cottbus) i Ł. Górne (pd.), z gł. m. Budziszyn (Bautzen)”². Spośród ogólnych słowników języka polskiego po raz pierwszy leksem *Łużyce* notuje *Słownik języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego i w tym źródle pojawia się on w formie zlatynizowanej: „Luzacya (Boh. *Luzice*; Sorab. 1. *Luzizy*; 2. *Laufinska*, cf. *łuża* kałuża); dzieli się na dolną i górną”³.

We współczesnej polszczyźnie funkcjonuje wiele onimów motywowanych *Łużycami*. Analiza zgromadzonego materiału pozwoliła dostrzec różnorodność typów, w których ta nazwa się ujawniła:

¹ W artykule ze względu na bogactwo materiału zostaną przedstawione tylko przykłady ilustrujące omawiane typy.

² *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 5, Warszawa 2004, s. 216.

³ S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. II, Lwów 1855, s. 684.

a) toponimy: Łużyce Dolne i Łużyce Górne (nazwy te mają postać złożenia z członem dyferencyjnym, służącym odróżnieniu tych dwóch krain. Jak pisał Franciszek Mincer: „Nazwą Łużyc przez całe wieki nazywano tylko terytorium dzisiejszych Łużyc Dolnych, których głównym ośrodkiem jest Chociebuż. Dopiero w XV wieku nazwę Łużyc rozciągnięto również na Miłsko (ziemię dawnego plemienia Milczan), które od tego czasu zaczęto nazywać Łużycami Górnymi”⁴. Istnienie podziału Łużyc na dwie części jest więc efektem dawnych procesów historyczno-politycznych);

b) chrematonimy⁵:

- pełniące głównie funkcję lokalizacyjną (przywołanie w nazwie *Łużyce* wskazuje na obszar działalności):

- nazwa hotelu Łużyce w Lubaniu;

- nazwa klubu sportowego Łużyce w Lubaniu;

- nazwy organizacji, np.: Polski Związek Hodowców Gołębi Poczтовых Oddział Lubań-Łużyce Sekcja Chmieleń, Rodzinny Ogród Działkowy „Łużyce” w Zgorzelcu;

- nazwa pociągu Łużyce relacji Węgliniec – Kraków⁶;

- nazwy przedsiębiorstw, zakładów, np.: Łużyce Beton Sp. z o.o., Spółdzielnia Pracy Łużyce w Zgorzelcu;

- pełniące także inne funkcje:

- nazwa formacji wojskowej: Baza Lotnicza Armii Krajowej „Łużyce” (pojawienie się w tej nazwie określenia *Łużyce* było podyktowane względami asocjacyjnymi – odwołanie do historii narodu, który przez wiele stuleci zmagał się z jarzmem niemieckim stanowiło przykład i zachętę do podjęcia dalszej walki);

- nazwa telewizji Łużyce (odwołanie w nazwie do *Łużyc* wskazuje na zasięg upowszechnienia, a także podejmowaną tematykę);

⁴ F. Mincer, *Ekspansja brandenburska na Łużycach do 1815 roku*, w: *Łużyce w nowożytnych i najnowszych dziejach Europy Środkowej*, red. T. Jaworski i M. Ostrowski, Zielona Góra 1995, s. 53.

⁵ Zakres tej kategorii onimicznej nie jest do końca ustalony. W onomastyce polskiej przyjmuje się tzw. stanowisko minimalistyczne (zawężające przedmiot badań chrematonimii tylko do niektórych materialnych wytworów ręki ludzkiej, przemysłowych lub rękodzielniczych) lub maksymalistyczne [zob. np. E. Breza, *Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematonimy)*, w: *Polskie nazwy własne*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 343–361; C. Kosyl, *Chrematonimy*, w: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993, s. 440–444]. W niniejszym opracowaniu przyjęto stanowisko maksymalistyczne, uznając za chrematonimy określenia właściwie prawie wszystkich wytworów rąk ludzkich, które pisane są wielką literą, a więc także np. nazwy czasopism i dzienników, tytuły publikacji czy nazwy organizacji politycznych i społecznych.

⁶ Na funkcję lokalizacyjną nazw pociągów jako środków transportu kursujących na określonej trasie wskazywał M. Buczyński w: *Nazwy własne pojazdów komunikacyjnych w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językoznawcze” 1982, 8, s. 181–187.

– nazwy czasopism, np.: „Gazeta Wojewódzka Nowe Łużyce”, „Łużyce” (odwołanie w nazwie do *Łużyc* wskazuje na zasięg upowszechnienia, a także podejmowaną tematykę; są to czasopisma o charakterze lokalnym);

– nazwy organizacji, np.: Fundacja Społeczna „Łużyce” w Trójcy, Stowarzyszenie Miłośników Górnych Łużyc w Lubaniu (odwołanie w nazwach tych stowarzyszeń do *Łużyc* nie ma jedynie charakteru lokalizacyjnego, można wskazać także inne względy);

– tytuły publikacji książkowych, np.: J. Chociszewski, *Bojomir, czyli zaprowadzenie chrześcijaństwa w Łużycach: powieść dla ludu polskiego i doroslejszej młodzieży* (e-book); *Górne Łużyce na przestrzeni wieków*, red. J. Maroń, Ł. Tekiela, Lubań 2007; K. Kaczmarek, *W bojach przez Łużyce: Na drezdeńskim kierunku operacyjnym*, Warszawa 1965; T. Kowalczyk, *Kościół katolicki na Łużycach Górnych w latach 1919–1990*, Lublin 1999; *Łużyce w nowożytnych i najnowszych dziejach Europy Środkowej*, red. T. Jaworski, M. Ostrowski, Zielona Góra 1995; R. Primke, M. Szczerepa, W. Szczerepa, *Wojny husyckie na Śląsku, Łużycach i Pomorzu. Wyprawy – bitwy – postacie*, Kraków 2007; D. Silwanowicz, *Lubuskie. Między Śląskiem a Łużycami*, Gdynia 2012; J. Skowroński, *Tajemnice Lubania. Łużyce nieznane*, Warszawa 2010; J. Szczepankiewicz-Battek, *Łużyce – przestrzeń dyslokacji kultur narodowych, religijnych*, Słupsk 2005; Ł. Tekiela, *Wojna trzydziestoletnia na Górnych Łużycach. Aspekty militarne*, Racibórz 2010; A. Woźny, *Łużyce w planie dywersji polskiego wywiadu wojskowego w latach 1931–1939*, Opole 2010; A. Zieliński, *Podróże Polaków na Łużyce w XIX wieku*, Wrocław 1975 (książki, w których tytule pojawia się analizowana forma, wydawane są w całej Polsce, może to świadczyć o szerokim zainteresowaniu problematyką łużycką; tytuły są swoistą etykietką, za pomocą której identyfikuje się tekst: użycie nazwy *Łużyce* było podyktowane z jednej strony względami charakteryzująco-informacyjnymi, wskazuje bowiem na zawartość treściową publikacji, odnosi się do umiejscowienia konkretnego wydarzenia w czasie i przestrzeni, ale z drugiej strony także względami konotacyjnymi – np. wywołanie skojarzeń z kulturą, historią regionu⁷).

Jak można zauważyć, użycie członu *Łużyce* w chrematonimach było podyktowane głównie względami lokalizacyjnymi⁸, wskazywało bowiem np.

⁷ Magdalena Graf w swoim artykule *Funkcja lokalizacyjna nazewnictwa literackiego. Próba nowego spojrzenia* zwracała uwagę, że nazwy w dziele literackim mogą odgrywać nie tylko rolę lokalizacyjną, ale także otwierać tekst na szersze poziomy interpretacyjne: M. Graf, *Funkcja lokalizacyjna nazewnictwa literackiego. Próba nowego spojrzenia*, w: *Nazwy mówią*, red. M. Pająkowska-Kensik i M. Czachorowska, Bydgoszcz 2004, s. 169–177.

⁸ Podstawową funkcją pełnioną przez każdą nazwę własną jest funkcja identyfikacyjna. Wyraża się ona w tym, że nazwa wskazuje na konkretny obiekt. W związku z jej obligatoryjnym

na obszar działalności spółek, zakładów, stowarzyszeń. Wiele z nich funkcjonuje przecież w powiatach: bogatyńskim, gubińskim, lubańskim, zgorzeleckim i żarskim, a więc na terenie zarówno historycznych Łużyc Dolnych, jak i Łużyc Górnych. Wśród nazw pojawiły się jednak i onimy o charakterze pamiątkowym (np. Baza Lotnicza Armii Krajowej „Łużyce”). Głównym powodem odwołania do Łużyc (a właściwie do mieszkańców tego regionu) były dodatkowe cechy znaczeniowe i emocjonalne, które się z nimi kojarzą. Szczególną pozycję wśród analizowanego materiału zajmują tytuły utworów literackich i prac naukowych, w których użycie nazwy *Łużyce* było motywowane zarówno względami charakteryzująco-informacyjnymi, jak i asocjacyjnymi.

2. Łużycki

Podobnie jak w przypadku *Łużyc*, tak i leksem *łużycki* po raz pierwszy w słowniku notuje S.B. Linde⁹. *Łużycki* jest to derywat powstały od onimu *Łużyce*. Może mieć znaczenie toponimiczne (dotyczące określonego obszaru) oraz etnonimiczne (związane z mieszkańcami Łużyc). Jak pisała Bożena Itoya:

może dotyczyć także zjawisk charakterystycznych dla całego regionu (Łużyc „słowiańskich” i „niemieckich”), jak również, szczególnie w Polsce, tak zwanych Łużyc Wschodnich, terenu leżącego na terenie Polski, niezamieszkanego przez Łużyczan. Określenie *łużycki* posiada w języku polskim rozmaite znaczenia: ‘dotyczący regionu historycznych Łużyc Wschodnich na terenie RP’, ‘dotyczący Słowian zamieszkujących w regionie Łużyce na terenie RFN’, ‘dotyczący regionu Łużyce na terenie RFN’, ich mieszanie prowadzi czasem do nieścisłości i błędów merytorycznych¹⁰.

Łużycki, podobnie jak i wcześniej *Łużyce*, ujawnił się w kilku typach nazw własnych:

charakterem pominięto w poszczególnych opisach informacje o tej funkcji. Zwrócono jednak uwagę na inne funkcje pełnione przez analizowane onimy (np. lokalizacyjną, konotacyjną).

⁹ S.B. Linde, op. cit., s. 684: *Luzacki*, Sorab. 1. *lužiski*. W tzw. słowniku wileńskim pojawia się już forma *łużycki*: p. z Łużyc (prowincji na Szląsku), do Łużyc należący (*Słownik języka polskiego*, red. A. Zdanowicz i in., wydany staraniem i kosztem Orgelbranda, t. I, Wilno 1861, s. 615).

¹⁰ B. Itoya, *Jak mówić o Łużycach w języku polskim? Analiza terminów Łużyczanin / Serbołużyczanin / Serb Łużycki, język łużycki / język serbołużycki / języki łużyckie / łużycczyzna oraz derywatu łużycki / serbołużycki na tle porównawczym (wybrane języki europejskie)*, „Pro Lusatia” 2011, t. 10, s. 64.

a) antroponimach:

– nazwisko Łużycki (w *Słowniku nazwisk współcześnie w Polsce używanych* Kazimierza Rymuta¹¹ odnotowano tylko jedenaście poświadczeń tego nazwiska w Polsce: dwa w woj. warszawskim, siedem w woj. bielskim i dwa w woj. lubelskim; jest to przykład nazwiska utworzonego od toponimu za pomocą formantu *-cki*);

– etnonim Serb Łużycki (inne określenie mieszkańca Łużyc). Jak pisała B. Itoya:

W odniesieniu do Łużyczan nie powinny być stosowane polskie terminy: *Serbowie*, *Serbowie Łużyccy*, ponieważ są one mylące. Większość użytkowników języka polskiego, a nawet slawistów, nie łączy *Serba* z nikim innym niż ze Słowianinem z Serbii. Ponadto o istnieniu Łużyczan wie stosunkowo niewielu użytkowników języka polskiego, w świadomości laika *Serb Łużycki* może stać się kuzynem Serba z Serbii lub byłej Jugosławii, reprezentantem mniejszości serbskiej poza Serbią¹².

Ta opinia wydaje mi się jak najbardziej słuszna;

b) nazwach miejscowych:

– Dąbrowa Łużycka (wieś położona w powiecie żarskim, w gminie Przewóz: „*Dubrau* 1787 Z VII 93; *Dubrau*, łuz. *Dubrawa* 1845 K 107; *Eichenwald*, *Dubrawa* 1941 Wrzosek 37; *Eichenwald – Dąbrowa Łużycka*, *-y -kiej*, *dąbrowski* 1947 MPol XXV nr 124; *Dąbrowa Łużycka*, *-wy -kiej* 1980 WUN I 306. – Dawna n. łuz. *Dubrawa* od ap. *dubrawa* ‘dąbrowa’. Obecna n. urzędowo wprowadzona po 1945 r.”¹³);

– Kamienica nad Nysą Łużycką (wieś położona w powiecie żarskim, w gminie Trzebiel: „*Kemnitz* 1928 Muka III 149; *Kemnitz – Kamienica n/Nysą*, wzgl. *Nisą Łużycką*, *-cy*, *kamienicki* 1947 MPol XXVI nr 37; *Kamienica n. Nysą* 1952 UW 224; *Kamienica nad Nysą Łużycką*, *-cy nad Nysą Łużycką* 1981 WUN II 17; dłuż.: *kamieńca*, *kamieńcański* Muka III 149. – Od łuz. *kamjeńc* ‘mały kamień’, pol. *kamieniec* ‘kamieniste pole’ SW II 220 lub od *kamienica*. N. zniemczona jako *Kemnitz*. Określenie lokalizujące *nad Nysą Łużycką* od n. rzeki”¹⁴);

– Lipa Łużycka (wieś położona w powiecie żarskim, w gminie Przewóz: „*pago Leippe* 1679, *Leipach* 1687/88 J III 289, 686; *Leipa – Leippa* 1896 D 174; *Selingersruh*, *Lipa*; 1941 Wrzosek 38; *Selingersruh – Lipa Łużycka*, *-py -kiej*,

¹¹ K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. VI, Kraków 1993, s. 82.

¹² B. Itoya, op.cit., s. 63.

¹³ *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, red. K. Rymut, t. II, Kraków 1997, s. 289.

¹⁴ Ibidem, t. IV, Kraków 2001, s. 285.

lipski 1947 MPol XXVI nr 37; *Lipa Łużycka – Selingersruh (Leippa)*, wś 1951 Rosp 162; *Lipa Łużycka* 1967 SM 596 – Dawniej n. niem. *Leippe* = pol. *Lipa*. Niem. n. *Selingersruh* została nadana przez władze hitlerowskie. Po II wojnie urzędowo wprowadzono pol. n. *Lipa Łużycka*¹⁵);

– Lipinki Łużyckie (wieś położona w powiecie żarskim, siedziba gminy: „*Lyndenrade* 1381, *Lindenrode* początek XVI w. Le II 369; *Linderode* 1563 CdSil XXXII 13; pago *Linderode* 1687/88 J III 692; *Lindroz*, *Linderode* 1881 SG V 239; *Linderode* 1928 Muka III 158; *Linderode – Lipinki Łużyckie, -nek -ich, lipinecki* 1947 MPol XXVI nr 37; *Lipinki Łużyckie, -nek -kich* 1981 WUN II 300; dłuż. *Lindroz* Le II 369, przym. *Lindrojski* Muka III 158. – Od niem. *Linde* ‘lipa’ i *roden* ‘karczować, trzebić’. Nazwa *Lipinki* z członem odróżniającym *Łużyckie* (osada leży na terenie dawnych Łużyc) została wprowadzona urzędowo po 1945 r.”¹⁶);

– Nawojów Łużycki (wieś położona w powiecie lubańskim, w gminie Lubań: „*Zabuloth* (1233) XVIII Sur II 33; in *Hugisdorfh* 1287, *Crass Hugonis* (!) 1291 Reg nr 2052, 2197; *Hawgisdorff*, *Haugisdorff* (1346), *Hugisdorf* 1391 KOL 57; *Huxdorff* 1391 CdL III 177; zu *Haugsdorf* 1426 CdL II/1, 311; von *Hawgesdorff* 1431 CdL II/2, 214; *Hugisdorf* 1438, *Hugsdorff* 1454 Cdl IV 24, 882; *Haugsdorff* 1454, *Hausdorf* 1507, *Haugsdorff* 1599 KOL 57; *Haugsdorf*, *Ober-Lausitzisch*, *Sächsisch*, auch *Hausdorf* 1845 K 211; *Sächsisch Haugsdorf* 1941 Wrzosek 34; *Sächsisch Haugsdorf – Nawojów Łużycki, -owa, -ego, nawojowski* 1947 MPol XXVI nr 37; *Nawojów Łużycki, -jowa -kiego* 1981 WUN II 521 – najstarszy zapis *Zabuloth* niejasny; może jest to n. *Zabłocie* (częsta), od ap. *zabłocie* ‘miejsce położone za błotem’. Oboczna n. niem. *Hugisdorf* od n. os. *Hugo*, *Haug* (: *Hugiwulf*) Gott 264 + *Dorf* ‘wieś’. Od XIX w. n. z członem *Sächsisch* ‘saksoński’ (Łużyce należały wówczas do Saksonii) oraz *Ober-Lausitzisch* ‘górnolużycki’. Obecną n. wprowadzono urzędowo po 1945 r., z członem *Łużycki* w celu odróżnienia od *Nawojowa Śląskiego*”¹⁷);

– Osiek Łużycki – wieś położona w powiecie zgorzeleckim, w gminie Zgorzelec: „Stara n. głuź. *Wósyk // Wosyk* ← stśłow. *osěkb* ‘wyrąb’ Muka A. 368. Po 1945 r. Komisja URM ustaliła n. *Osiek Łużycki* nawiązując do hist. zapisów niem. *Wendisch* ‘łużycki’”¹⁸).

Jak pokazują powyższe zapisy, wymienione nazwy zostały wprowadzone urzędowo po zakończeniu II wojny światowej. Użycie w nich przydawki o charakterze etnicznym było podyktowane z jednej strony względami lokalizacyj-

¹⁵ Ibidem, t. VI, Kraków 2005, s. 125.

¹⁶ Ibidem, s. 134.

¹⁷ Ibidem, t. VII, Kraków 2007, s. 362.

¹⁸ *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, red. S. Sochacka, t. 9, Opole 1999, s. 99.

nymi, wskazującymi na położenie tych miejscowości na terenie historycznych Łużyc, z drugiej jednak strony nie można wykluczyć, jak twierdzą zresztą niektórzy historycy, względów propagandowych. Na tego typu motywy w nadawaniu nazw z członem etnicznym wskazuje też Monika Choroś w artykule *O kilku śląskich nazwach komponowanych z członem etnicznym*: „nazwy w formie zestawień z przydawką o charakterze etnicznym [...] są świadectwem manipulacji i instrumentalizacji, wykorzystywania dla osiągnięcia aktualnych celów politycznych i społecznych. Dziś nie wskazują już na przynależność narodową ich mieszkańców, lecz są świadkiem skomplikowanej i różnorodnej historii tego regionu”¹⁹. Władzy w czasach powojennych mogło zależeć na wyeksponowaniu historycznej przeszłości tych ziem, na zwróceniu uwagi na ich pierwotną przynależność do Łużyc, zanim te tereny zasiedliły plemiona germańskie. Nadanie nazw odpowiednio uzasadnionych, symbolizujących słowiańskość mogło być ważnym elementem w oswojaniu obcej rzeczywistości. Człowiek w przestrzeni nieznannej czuje się przecież zagubiony, brak mu poczucia bezpieczeństwa, stabilności. Onimy z członem *łużycki* miały więc dać nowym osadnikom poczucie komfortu i zapewnić, że ziemię, na które przybyli, nie są obce, gdyż przed wiekami były zasiedlone przez Słowian. Chodziło więc również o łatwiejszą integrację, szybsze przystosowanie do nowych warunków życia. W moim przekonaniu w repolonizowaniu omawianych nazw główną rolę odegrał jednak nie czynnik propagandowy, ale faktyczny, historycznie uzasadniony związek tych nazw z Łużycami.

Do innych typów nazw własnych należą:

c) nazwy terenowe: Śląsko-Łużycka Nizina, Wzniesienia Łużyckie (użycie członu *łużycki* w tego typu nazwach jest motywowane głównie względami lokalizacyjnymi, wskazuje na określone położenie geograficzne tych krain);

d) hydronimy: Nysa Łużycka (nazwa ta ma postać złożenia z członem dyferencyjnym w stosunku do pozostałych dwóch nazw rzek z tą samą podstawą – *Nysa Kłodzka* i *Nysa Szalona*; użycie członu *łużycki* było podyktowane, oprócz względów identyfikacyjnych, także i lokalizacyjnymi, wskazuje również na położenie geograficzne tej rzeki);

e) urbonimy: ul. Łużycka, os. Łużyckie, pl. Łużycki (jak pisała Kwiryna Handke: „Rozwój nazewnictwa miejskiego w XIX i XX w. przyniósł daleko posuniętą unifikację nazw w różnych miastach polskich, przy równoczesnym

¹⁹ Ta wypowiedź odnosi się do nazw śląskich, w których można wyodrębnić człon o charakterze etnicznym. Autorka zaznacza jednak, że w badanych przez nią nazwach forma *łużycki* pojawia się zawsze na określenie miejscowości położonej na historycznych Łużycach (M. Choroś, *O kilku śląskich nazwach komponowanych z członem etnicznym*, w: *Region w świetle nazw miejscowych*, red. S. Gajda, Opole 2007, s. 111).

zacieraniu się cech odróżniających poszczególne organizmy miejskie”²⁰. Przejawem tych tendencji jest tworzenie nazw powielających dawne modele oraz preferowanie nazw pamiątkowych. Przytoczone powyżej urbonimy zostały utworzone po II wojnie światowej według pewnych schematów. Wiele z nich pochodzi jednak z miast leżących na terenie historycznych Łużyc albo z nimi sąsiadujących. Nie są to więc w moim przekonaniu urbonimy całkowicie pozbawione realnej motywacji. W stosunku do nich można mówić także o ich terenowym uzasadnieniu);

f) chrematonimy:

- pełniące głównie funkcję lokalizacyjną:
 - nazwy aptek, np.: Łużycka w Tuplicach, Zgorzelcu, Żarach;
 - nazwa banku: Łużycki Bank;
 - nazwy hoteli i moteli, np.: Motel Łużycki w Lubaniu, Hotel Łużycki w Żarach;
 - nazwy instytucji, ośrodków, stowarzyszeń, np.: Górnołużyckie Stowarzyszenie Pszczelarzy, Impet – Łużycka Giełda Nieruchomości, Łużycka Izba Gospodarcza;
 - nazwy inwestycji, np.: Łużycka Office Park w Gdyni, Pasaż Łużycki w Krakowie (obie inwestycje znajdują się przy ul. Łużyckiej);
 - nazwy jednostek wojskowych i grup historycznych: Łużycka Brygada Wojsk Ochrony Pogranicza, Łużycka Drużyna;
 - nazwy placówek medycznych: Łużyckie Centrum Medyczne w Lubaniu oraz w Żarach;
 - nazwy przedsiębiorstw, zakładów, np.: Łużycka Kopalnia Bazaltu „Księginki”, Łużyckie Praliny, Tartak Łużycki;
 - nazwy sklepów, galerii handlowych, np.: Galeria Łużycka w Gubinie i w Lubaniu;
- pełniące także inne funkcje:
 - nazwa jednostki wojskowej: Łużycka Dywizja Desantowa (nazwa o charakterze pamiątkowym);
 - nazwy imprez kulturalnych, sportowych, biznesowych, np.: Biesiada Łużycka, Dni Łużyckie, Jarmark Łużycki, Łużyckie Wędrówki (człon *łużycki* w przywołanych nazwach wskazuje z jednej strony na miejsce organizacji imprez, a z drugiej również na charakter podejmowanych inicjatyw);
 - nazwy instytucji, ośrodków, stowarzyszeń, np.: Łużyckie Stowarzyszenie Wszelkstronnego Wspierania Kultury, Ośrodek Kultury Łużyckiej / Skansen Łużycki (człon *łużycki* w przywołanych nazwach wskazuje z jednej

²⁰ K. Handke, *Nazewnictwo miejskie*, w: *Polskie nazwy własne*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 298.

strony na obszar działalności poszczególnych instytucji, ale z drugiej przynosi dodatkowe treści konotacyjne, np. o charakterze kulturowo-historycznym. Zresztą w wielu statutach znajdują się informacje o tym, że celem tych instytucji jest pielęgnowanie tradycji regionalnych. Tego typu sformułowania świadczą o wytworzeniu więzi z regionem i zaawansowaniu procesów tożsamościowych);

– nazwy lokali gastronomicznych, np.: Karczma Łużycka (użycie członu *łużycki* w tej nazwie nie jest motywowane jedynie względami lokalizacyjnymi, ale przynosi także dodatkowe informacje, związane np. z rodzajem kuchni);

– nazwy muzeów: Muzeum Łużyckie, Muzeum Pogranicza Śląsko-Łużyckiego (człon *łużycki* w przywołanych wyżej nazwach wskazuje na obszar działalności tych instytucji, a także prezentowaną przez nich tematykę i charakter podejmowanych działań);

– nazwy szkół, np.: Gimnazjum Łużyckie, Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna (człon *łużycki* w przywołanych wyżej nazwach wskazuje na obszar działalności tych placówek, a także ich charakter);

– tytuły czasopism, dzienników, serii wydawniczych, np.: „Gazeta Łużycka”, „Łużycki Magazyn Gospodarczy”, Łużyckie Zeszyty Naukowe, „Szkice Górnołużyckie”, „Zeszyty Łużyckie” (człon *łużycki* w tych nazwach wskazuje z jednej strony na zasięg upowszechnienia, zwłaszcza w odniesieniu do tytułów o charakterze lokalnym, a także podejmowaną tematykę; wśród tej grupy szczególną uwagę należy zwrócić na publikacje ukazujące się poza historycznymi Łużycami, np. „Zeszyty Łużyckie”, gdyż ich zasięg oraz prezentowane w nich treści są znacznie szersze);

– tytuły publikacji książkowych, np.: A. Cerny, *Istoty mityczne Serbów łużyckich*, Warszawa 1901; T. Jaworski, *Mobilność społeczeństwa wielokulturowego na pograniczu śląsko-łużyckim od XVI do XVIII w.*, Zielona Góra 2007; *Ziemia Łużycka. Miniprzewodnik*, Gliwice 2012 (e-book) (użycie członu *łużycki* w tytułach tych publikacji było podyktowane głównie względami charakteryzująco-informacyjnymi, odnosi się bowiem do umiejscowienia konkretnego wydarzenia w czasie i przestrzeni, wskazuje na zawartość treściową publikacji, ale należy także pamiętać o dodatkowych względach konotacyjnych – o czym już zresztą była mowa wyżej, w komentarzu do nazw tytułów publikacji książkowych z członem *Łużyce*).

Najwięcej nazw z członem *łużycki* odnotowałam wśród chrematonimów. Ich dominacja nie powinna być zaskoczeniem, gdyż ten typ należy dziś do jednej z najbardziej produktywnych kategorii onimicznych. Liczba chrematonimów zresztą stale rośnie w miarę rozwoju przemysłowego i postępu cywilizacyjnego. Przykładem obrazującym to zjawisko jest rozwój różnego typu stowarzyszeń. Godne odnotowania jest w tym wypadku to, że założyciele, tworząc nazwy dla

swoich organizacji, dość często korzystają z tradycyjnych środków nazewnictwa. Odwołują się więc m.in. do leksyki związanej z regionem. Te zabiegi nominacyjne mają z reguły również i głębsze uzasadnienie, czego wyrazem są informacje formułowane w celach statutowych poszczególnych stowarzyszeń. Funkcjonowanie tego typu organizacji jest wyraźnym sygnałem kształtowania się tożsamości lokalnych, a ich nazwy stają się świadectwem tych procesów. Podobnie jak i w przypadku nazw z członem *Łużyce*, wiele analizowanych form pochodzi z terenu zarówno Łużyc Dolnych, jak i Górnych. Jedynie antroponimy, urbonimy i niektóre chrematonimy odnotowałam także w pozostałej części kraju. Są to jednak przykłady nazw skonwencjonalizowanych, utworzonych według pewnych schematów.

3. Łużyczanin / Łużyczanka

Łużyczanin / Łużyczanka to etnonimy odnoszące się do słowiańskiej mniejszości zamieszkującej *Łużyce*. Spośród ogólnych słowników języka polskiego po raz pierwszy leksemy te notuje tzw. słownik wileński: łużyczanin ‘mieszkaniec Łużyc, rodem z Łużyc’²¹.

Łużyczanin ujawnił się w następujących typach nazw:

a) antroponimach: nick²² Łużyczanin (użycie tego typu nazwy z reguły jest związane z określeniem miejsca zamieszkania internauty, w moim przekonaniu świadczy także o wytworzeniu poczucia społecznej tożsamości jednostki);

b) urbonimach: ul. Łużyczan (odnotowana tylko w jednym mieście – w Lublinie; nazwa o charakterze konwencjonalnym, utworzona według schematu podobnie jak sąsiednie ulice w tym mieście: Lędzian, Ślęzan, Polan);

c) chrematonimach: nazwa pociągu Łużyczanin relacji Węglińiec – Wrocław (odwołanie w nazwie do etnonimu ma głównie charakter lokalizacyjny, wskazuje na środek transportu kursujący na określonej trasie);

Łużyczanka ujawniła się w następujących typach nazw:

a) antroponimach: nick Łużyczanka (użycie tego typu nazwy, tak jak w przypadku *Łużyczanina*, jest związane przede wszystkim z określeniem miej-

²¹ *Słownik języka polskiego...*, s. 615.

²² Nick to identyfikator w obrębie internetowego kanału komunikacyjnego (J. Grzenia, *Komunikacja językowa w Internecie*, Warszawa 2006, s. 132). Jego status wśród innych nazw własnych nie jest jeszcze ustalony. Niektórzy badacze sytuują go w sferze pośredniej pomiędzy płaszczyzną apelatywną a antroponimiczną (np. A. Naruszewicz-Duchlińska, *Pseudonimy internetowe (nicknames) jako forma autoreklamy*, „Prace Językoznawcze” 2003, z. 5, s. 86). W związku z tym, że jest on sposobem identyfikacji człowieka, można go uznać za pewien rodzaj nazwy osobowej.

sca zamieszkania internauty, ale świadczy także o zaawansowaniu procesów tożsamościowych);

b) chrematonimach:

– nazwa lokali gastronomicznych, np.: baru w Zgorzelcu oraz restauracji w Poznaniu i w Kraszewicach (powstanie tego typu nazw nie jest motywowane jedynie względami lokalizacyjnymi, ale przynosi także dodatkowe informacje, np. związane z rodzajem kuchni);

– nazwa klubu sportowego Łużyczanka w Lipinkach Łużyckich i Kuźnicy Grabowskiej (odwołanie w nazwie do etnonimu ma głównie charakter lokalizacyjny, wskazuje na miejsce działalności klubu na określonym terenie);

– nazwa zespołu śpiewaczego Gubińskie Łużyczanki (nazwa wskazuje na obszar działalności, a także prezentowaną przez grupę tematykę i charakter podejmowanych działań).

Jak wynika z powyższego zestawienia, analizowane etnonimy nie stanowią zbyt produktywnej bazy. Nie utworzono z nimi wielu nowych onimów. Zwraca jednak uwagę ich różnorodność. Głównym motywem przeniesienia tych etnonimów na inne nazwy były przede wszystkim względy lokalizacyjne.

Onimy z członami *Łużyce*, *łużycki* i *Łużyczanin* / *Łużyczanka* powstały w procesie komunikacji w obrębie określonej wspólnoty głównie jako wynik społecznej potrzeby wyróżnienia poszczególnych obiektów, a także określenia ich położenia. Wyznaczenie przestrzeni jest jednak rzeczą istotną również ze względu na kształtowanie tożsamości mieszkańców poszczególnych regionów. Przynależność do jakiegoś miejsca buduje bowiem pewne interpretacje świata, tworzy więzi społeczne, poczucie wspólnotowości. Nazwy stają się w tym wypadku świadectwem tych procesów. Ważną rolę w tworzeniu analizowanych onimów odegrały także inne czynniki, np. sympatia i zainteresowanie dla mieszkańców Łużyc – ludzi, którzy od wielu lat z pietyzmem pielęgnują swoją kulturę, język, obyczaje, którym mimo niesprzyjających warunków przez tyle stuleci udało się zachować swoją tożsamość. Stanowią oni właściwie fenomen w dziejach Europy, godny naszej refleksji. W przypadku onimów o charakterze pamiątkowym jednym z głównych motywów przeniesienia nazwy na inny obiekt stają się właśnie owe dodatkowe cechy konotacyjne i emocjonalne.

Podjmując temat tego artykułu, zastanawiałam się m.in. nad tym, czy fakt sąsiedztwa z Łużycami (a właściwie nawet historycznej przynależności do nich części naszego kraju) wpłynął na liczbę i różnorodność onimów motywowanych analizowanymi formami. Okazało się, że tak. Zgromadzony materiał badawczy jest bardzo bogaty. W niniejszym artykule zaprezentowano tylko przykłady ilustrujące omawiane typy. W dodatku większość przywołanych egzemplifikacji pochodzi z terenu Polski południowo-zachodniej. Nadanie

tego typu nazw można więc uznać za świadectwo wysokiej rangi Łużyc i tego, że są nam po prostu bliskie. Zresztą postawa Łużyczan od dawna znajdowała i pewnie znajdować jeszcze będzie życzliwy oddźwięk wśród nie tylko najbliższych sąsiadów.

Iwona Żuraszek-Ryś

Are We in Close Relationship with Lusatia? About the Names Including the Words *Łużyce*, *łużycki* and *Łużyczanin* / *Łużyczanka* in Modern Polish

Lusatia is a phenomenon in the history of Europe. For many centuries its inhabitants bravely struggled against the German element, preserving their identity. Such conduct has earned them our admiration. Does this admiration find reflection in the Polish language, for instance in the proper names used today? This article makes an attempt at answering this question. Special attention has been paid to the onyms including the words *Łużyce/Lusatia*, *łużycki/Lusatian*, *Łużyczanin/Łużyczanka/male or female inhabitant of Lusatia*, excerpted from the Internet with the use of Google browser. Their analysis shows which factors also played an important role in the formation of such names, i.e., sympathy and interest in the inhabitants of Lusatia – the people who have been cultivating their culture, language and customs for many years and who, because of their conduct, are worthy of our reflection.

KEYWORDS: onomastics, Lusatia, anthroponyms, chrematonyms, toponyms, microtoponyms, urbanonyms.

dr Iwona Żuraszek-Ryś – adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Zielonogórskiego; zainteresowania badawcze: onomastyka (zwłaszcza toponimia powiatu zielonogórskiego), onomazjologia i historia języka polskiego.